

выполняют функцию координирующих центров формирования интеллектуального потенциала общества, взаимно поддерживая друг друга. Особое внимание уделяется воспитательной функции семьи, так она является первой социализирующей средой. Роль семейного воспитания рассматриваем в качестве моделирования микросоциума и передаче лучших образцов культурных ценностей общества. Раскрыто содержание понятия «взаимодействие» в психолого-педагогическом разрезе и обозначены особенности ее функционирования между субъектами педагогического процесса. Дана характеристика партнерства с позиции взаимодействия учебного заведения и семьи, раскрыто основополагающие принципы их функционирования. Также определены условия оптимизации процесса взаимодействия между семьей и учебным заведением.

Ключевые слова: семья, школа, взаимодействие, личность младшего школьника, воспитание.

KOVALCHUK OLGA. *The family and school as partners in the development of the individual student.*

In the article features of the interaction of family and school, which are partners in the education and formation of personality younger student. In the narrow sense of the family and schools create conditions for the full and harmonious development of personality. In turn, across the state, act as coordinating centers of formation of the intellectual potential of society, complementary and supporting each other. Particular attention is paid to the educational function of the family, it is the first sotsializuyuchym environment. The role of family education mikrosotsiuma seen in the simulation and transfer best examples of cultural entry people. The content of the concept of «interaction» in the psycho-pedagogical context and outlines the specifics of the operation between the subjects of the pedagogical process. Posted characteristics partnership positions and interactions of the institution of the family, revealed the fundamental principles of their functioning. Also the conditions of optimization of the interaction between family and institution.

Keywords: family, school, the interaction, the identity of the younger student, education.

УДК 37.035. 6:354.6

Костюшко Г. О.

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ НА ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЗАСАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті аналізується зміст наступних понять: «духовність», «мораль», «народна мораль», «патріотизм», «патріотичне виховання». Визначається ефективність використання народної педагогіки в патріотичному вихованні підростаючого покоління. Особливу значимість на сучасному етапі розвитку

українського демократичного суспільства набувають духовно – моральні цінності попередніх поколінь. Акцентується увага на таких духовно-моральних цінностях: любов до Батьківщини, гуманність, справедливість, чесність, мужність, відкритість, шляхетність, доброзичливість, толерантність тощо. Визначаються засоби народної педагогіки як ефективні механізми патріотичного виховання дітей та молоді. Звертається увага на роль народного фольклору, традицій, звичаїв у контексті національно-педагогічного виховання.

Ключові слова: *духовність, мораль, народна мораль, етнічна мораль, патріотизм, патріотичне виховання, духовно-моральне виховання, цінності, Батьківщина, народна педагогіка, традиції, звичаї, фольклор.*

Побудова правового демократичного українського суспільства неможлива без духовно-морального потенціалу особистостей. Майбутнє країни залежить від того, якими саме цінностями будуть керуватися наступні покоління. Для того, щоб патріотизм став справжньою серцевиною виховання, необхідно з дитинства закладати основи відданості та любові до Батьківщини, до свого народу. В. Сухомлинський писав: «Любов до Вітчизни і любов до людей – це два швидких потоки, які, зливаючись, утворюють могутню річку патріотизму» [10, с. 292].

Національно-патріотичне виховання підростаючого покоління належить до пріоритетних напрямків системи виховання та освіти України. Ці стратегічні завдання відображені в державних документах: Національній Доктрині розвитку освіти в Україні в XXI столітті, Концепції національної системи виховання (1996); Концепції національно-патріотичного виховання (2009); Концепції Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання на 2013-2017 рр., Концепції громадянської освіти та виховання в Україні (2012); Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки (2015), Програмі патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України (2015) тощо. Основною ідеєю системи патріотичного виховання дітей та молоді є національна ідея, формування активної громадянської позиції, любові до Батьківщини.

Як зазначено в Програмі патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України, «патріотичне виховання – процес цілеспрямованого, систематичного, організованого та планомірного впливу на свідомість і поведінку молоді щодо формування почуття любові до Батьківщини через виховання високих громадянських, моральних, психологічних, професійних і фізичних якостей, необхідних для реалізації інтелектуального та творчого потенціалу особистості в інтересах всебічного розвитку суспільства, забезпечення безумовної готовності до захисту Вітчизни» [11].

Саме за останній час у суспільстві серед молоді спостерігається сплеск інтересу до історії, культури, традицій і звичаїв українського народу. Тому особливо актуальним у наш час стало відродження історичного минулого, педагогічного досвіду попередніх поколінь, пов'язаних із становленням української нації.

Метою статті є визначити теоретичні підходи до сутності понять «духовність», «мораль», «патріотизм», «патріотичне виховання» та виявити духовно - моральний потенціал народної педагогіки, довести його актуальність у вихованні патріотизму підростаючого покоління.

До проблеми духовно-моральних засад підростаючого покоління зверталися видатні вітчизняної педагогіки Г. Ващенко, М. Грушевський, М. Драгоманов, О. Духнович, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Науково-теоретичну основу виховного процесу відповідно до нової парадигми освіти та виховання закладали А. Бойко, М. Євтух, В. Москалець, М. Стельмахович, М. Ярмаченко тощо.

Проблемі патріотичного, національно-патріотичного, громадянського виховання сучасної молоді присвятили свої праці І. Бех, Ю. Бондаренко, М. Боришевський, О. Вишневський, П. Ігнатенко, В. Поплужний, Б. Цимбалістий, К. Чорна та інші.

Окремі аспекти національного виховання через українську народну педагогіку досліджували В. Оржеховська, Ю. Руденко, М. Стельмахович, Б. Ступарик, П. Щербань тощо.

У межах даного дослідження виникає необхідність розглянути наступні категорії: «духовність», «народна мораль», «патріотизм», «патріотичне виховання».

Як писав Г. Сковорода, людина народжується двічі: фізично й духовно. Духовне народження Г. Сковорода вважав істинним, оскільки людина осягає «божественне в собі», а зародки її духовності є в серці від народження («філософія серця»), але вони не одразу усвідомлюються, бо їй проти стоять могутні сили темної тілесності. Духовну людину великий український мислитель вбачає «як творця на шляху добра: через пізнання свого власного внутрішнього світу, усвідомлення й розуміння своєї істинної духовної природи, свого призначення в світі» [8, с. 138].

Отже, духовність, духовний трактується за словниками, як «зв'язаний з внутрішнім психічним життям людини, моральним світом її» [1, с. 333].

Дослідник української народної педагогіки М. Стельмахович виділяє один із важливих її компонентів – народну деонтологію (що перекладається з грецької мови як наука про конче потрібне, вкрай необхідне), в якій визначає обов'язковим прищеплення в думках і вчинках кожної людини таких моральних цінностей, як любов до рідної мови, культури народу, почуття доброзичливості до інших народів, знання свого родоводу, охорона честі родини, шанування народних звичаїв, традицій, символів.

Саме цей компонент української народної педагогіки й включає в себе сутність категорії народна мораль. Поряд із цим терміном у довідниках зустрічається термін «мораль етнічна» та визначається, як «одна із форм суспільної свідомості, що проявляється у притаманній певному етносу сукупності моральних норм, санкцій, оцінок, наказів, взірців поведінки, стереотипів», і далі «вони віддзеркалюють життєво практичний та історичний досвід безпосередньо у

етносоціальних та індивідуальних уявленнях, почуттях, волі, діях, вчинках» [3, с. 240].

Як бачимо, сутності категорій духовність та народна (етнічна) мораль є органічно спорідненні між собою.

Видатні українські філософи Г. Сковорода, І. Франко, Т. Шевченко, П. Юркевич визначали патріотизм українського народу через любов до Батьківщини, рідної мови, вірності православної релігії, історії українського народу, народним звичаям і традиціям.

За результатами аналізу літератури ми виявили наступні підходи щодо визначення поняття «патріотизм», а саме: «патріотизм» походить від patriot–співвітчизник, patris - Батькіщина, Вітчизна та означає «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви та подвиги» [5, с. 511].

Український педагогічний словник наводить наступне визначення патріотизму – це «одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів» [1, с. 9].

Універсальний словник української мови визначення «патріотизм» подає як «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність до подвигів і жертв в ім'я інтересів своєї вітчизни» [4, с. 549].

Як визначають автори Програми українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, «патріотизм – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння й утвердження України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею» [12].

В. Сухомлинський наголошував, що «сила та ефективність патріотичного виховання визначається тим, як глибоко ідея Батьківщини оволодіває особистістю, наскільки яскраво баче людина світ і самого себе очима патріота» [10, с. 224].

На сьогодні перед нашою державою стоїть завдання – виховання в дітей та молоді почуття патріотизму, формування особистості на засадах духовності, моральності, готовності до виконання громадських і конституційних обов'язків.

Саме тому основою сучасного патріотичного виховання повинна стати народна мудрість, народні знання, народна педагогіка.

Аналізуючи уявлення народу щодо «українського виховного ідеалу, можна визначити, що в його основу були покладені наступні складові: морально-етичні норми та глибока релігійність народу, сповідування християнської моралі. За словами О. Вишневського, «...виховання ґрунтується на двох головних цілях: служіння Богові та служіння своїй нації. Бог – це абсолютна Правда, Любов, Справедливість, Краса тощо. Нація – земна спільнота, в житті якої повинні реалізовуватися її власні та вселюдські вартості» і далі: «У педагогічному сенсі виховний ідеал – це людина, яка служить Богові і Україні» [2, с. 155]. До українського виховного ідеалу зверталися й класики К. Ушинський і Г. Ващенко.

К. Ушинський наголошував, що виховання патріотичних рис можна забезпечити методами, засобами, традиціями, які вироблені народом упродовж усієї історії, а також духовними надбаннями.

Українська народна мораль традиційно ґрунтувалась на цінності, значимості рідної землі, рідного краю, Батьківщини. М. Стельмахович визначав, що «українські народні прислів'я та приказки репрезентують програму духовно-морального виховання українця й одночасно служать прекрасним засобом її реалізації» [9, с. 185]. Уся система поглядів українського народу на мораль відбивається в стислих і влучних висловах: «Рідна земля – мов колиска золота», «Без Батьківщини немає людини». Але це не тільки пасивне споглядання дійсності, а, в разі потреби, - й необхідність захищати, відстоювати, берегти: «Бережи Вітчизну, як око, і вона тебе завжди берегтиме», «За рідний край – хоч помирай», «Жити – Батьківщині служити», «Коли навколо вороги, бережи честь, а не життя».

Залучення дітей та молоді до морально – етичних норм відбувається й через використання величезного пласту усної народної творчості (міфів, легенд, билин, героїчних пісень, казок тощо). Підтвердженням цього є слова фундаторки української національної ідеї С. Русової, яка доводила, що патріотичні почуття необхідно пробуджувати ще в ранньому віці: «... треба з малих літ викликати в дітях палку любов до рідного краю. Треба цю маленьку іскорку роздмухати в гаряче, щире почуття, хай дитина додивляється до краси рідного степу, слухає рідну пісню, рідну мову, знає своїх рідних героїв – лицарів і щодалі більше свідомо ставиться до того національного осередку, в якому вона виростає, якому мусить служити» [7, с. 23].

Патріотичне виховання повинно здійснюватися на всіх етапах духовно-морального становлення особистості. Дитинство є одним із найбільш сприятливих періодів у формуванні першооснов національної самосвідомості, усвідомлення своєї приналежності до нації, пробудження поваги до рідної мови, культури, традицій, звичаїв, символіки тощо.

Підлітковий, юнацький вік сприяє подальшому заглибленню духовно – моральних почуттів, принципів, норм поведінки. Вони виявляються в таких проявах, як почуття власної гідності, задоволення від здійснення благородних вчинків, відповідальність за власну поведінку як перед собою, так і перед іншими людьми, відданість служінню на благо Батьківщини, народу, шанобливе ставлення до інших культур і традицій тощо.

Визначення основних шляхів і механізмів розв'язання проблеми патріотичного виховання дітей та молоді на духовно – моральних засадах народної педагогіки передбачає наступне:

- продовження науково-дослідної, методичної роботи з відродження української культури, традицій, звичаїв;
- розробка та впровадження спеціальних програм, навчальних дисциплін, методик, які б уключали такі складові: громадянсько-патріотичну, військово-патріотичну, духовно-моральну;

- підвищення рівня виховної роботи та залучення до співпраці громадських організацій, закладів культури, засобів масової інформації щодо патріотичного виховання підростаючого покоління;
- залучення дітей і молоді до виховної роботи з відродження та збереження культурних і духовно-моральних цінностей рідного міста, села, області тощо;
- посилення ролі родини в патріотичному вихованні.

Використана література:

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. друге, доопрацьоване і доповнене. – Дрогобич: Коло, 2006. – 326 с.
3. Етнокультурологія /Автор укладач Л. М. Маєвська. Словник-довідник. – Житомир: «Полісся», 2007. – 392 с.
4. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. – Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.
5. Нечволод Л. І. Сучасний словник іношомовних слів. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 768 с.
6. Родинно-сімейна енциклопедія. За заг. ред.. Ф. С. Арвата та ін. – К.: Богдана, 1966. – 438 с.
7. Русова С. Позашкільна освіта. – К., 1918. – 196 с.
8. Сковорода Григорій. Твори. В 2 т. – К., 1961. – 431 с.
9. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1996. – 288 с.
10. Сухомлинский В. А. О воспитании. Изд. 2-е. - М.: Политиздат, 1975. – 272 с.

КОСТЮШКО АННА АЛЕКСЕЕВНА. Воспитание патриотизма детей и молодежи на духовно-моральных основах украинской народной педагогики.

В статье анализируется сущность таких понятий, как «духовность», «народная мораль», «патриотизм», «патриотическое воспитание». Отмечается эффективность использования народной педагогики в патриотическом воспитании подрастающего поколения. Особенную значимость на современном этапе развития украинского демократического общества приобретают духовно-моральные ценности предыдущих поколений. Акцентируется внимание на духовно-моральных ценностях украинцев: любовь к Родине, гуманность, справедливость, честность, мужество, открытость, благородство, доброжелательность, толерантность и др. Делается акцент на народном фольклоре, традициях, обрядах в контексте патриотического воспитания.

Ключевые слова: духовность, мораль, народная мораль, этническая мораль, патриотизм, патриотическое воспитание, духовно-моральные ценности, народная педагогика, традиции, обряды, обычаи, фольклор.

KOSTIUSHKO GANNA. *Patriotic ducation of young people accordin gtomoral foundations of Ukrainian folk pedagogy.*

This article analyzes the essence of such notions as «morality», «folk morality», «patriotism», «patriotic education». The efficiency of using traditional pedagogy in the patriotic upbringing of the younger generation is marked. Great importance at the present stage of development of the Ukrainian democratic society have moral values of previous generations. The attention is focused on moral values of the Ukrainians: patriotism, humanity, justice, honesty, courage, openness, nobleness, kindness, tolerance and others. In the context of patriotic education emphasis is put on folklore, traditions and rituals.

Tags: morality, folk and ethnic morality, patriotism, patriotic education, moral values, rituals, customs, folklore, folk pedagogy.

УДК 37.013.42:316.362.1-055.52

Лук'янова К. А.

ФЕНОМЕН БАТЬКІВСТВА У СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

У науковій статті автором розглядається проблема батьківства у сучасному світі. Визначено поняття батьківства, його особливості та структурні компоненти. Автор проаналізував подібні та відмінні риси щодо реалізації батьківства у народів західної та східної культур, а також представників слов'янських традицій. Зосереджено увагу на особливостях подружніх взаємостосунків – любові, довірі, відповідальності – та їхньому впливі на виконання батьківських функцій і здійснення виховного процесу. На основі аналізу поглядів науковців визначено умови ефективної реалізації батьківства у сучасній реальності.

Ключові слова: батьківство, усвідомлене батьківство, батьківська роль, готовність до батьківства, любов, довіра, відповідальність.

Гуманізація та демократизація освіти, педагогічних стосунків покликані забезпечити всебічний розвиток гармонійної особистості. Значна відповідальність у цьому процесі покладена на педагогів закладів освіти та виховання. Задає ж напрямок, безперечно, сім'я дитини, її батьки, які виступають первинними агентами соціалізації особистості, виступають джерелом соціального досвіду, забезпечують формування фізичних якостей та духовно-моральних цінностей дитини. Але у сучасному світі спостерігається знецінення культу батьківства, що пов'язано зі зміною пріоритетів щодо значимості ціннісних орієнтацій, домінування матеріальних цінностей над духовними. Молодь більшою мірою орієнтована на здобуття фінансового благополуччя, досягнення високих посад, престижу, тоді як прагнення народжувати дітей, любити їх, виховувати у дусі моральності, піклуватися про збагачення їх духовного світу перебуває на другому плані. Таким чином, постає необхідність відновити у сучасних реаліях погляди на